

Erməni vandalizminin Şamaxı səhifəsi

Daşnak quldurların 1918-ci ildə şəhərdə törətdikləri soyqırımı burada baş vermiş dağıdıcı zəlzələlərin hamısından dəhşətli olmuşdur

■ **“Şamaxı: 100 il “tam məxfi qrif”i altında” toplusu- albomu vərəqlədikcə bir əsr əvvəl beynəlxalq imperialist dairələrin himayəsi və təşviqi ilə Anadoluda və Qafqazda dinc, əliyalın türk soyuna qarşı misilsiz qırğınlar törətmiş erməni silahlı dəstələrinin daha bir qanlı vəhşiliyindən dəhşətə gəlməmək mümkün deyil. Quldurların küçədə rastlarına çıxan soydaşımızı yerindəcə güllələməsinin, evləri, məhəllələri, məscid və mədrəsələri oda qalamasının, qaçıb canını qurtarmaq istəyənlərə isə aman verməməsinin bir-cə səbəbi olub: onları kütləvi surətdə məhv edib mal- mülklərinə, torpaqlarına sahib çıxmaq, öz- gərəzində erməni dövləti qurmaq...**

Son 3 onillikdə Ermənistanın Azərbaycana silahlı təcavüzünü, ərazilərimizin beşdə birinin işğal olunmasını, 1 milyon soydaşımızın öz vətəninə qaçqın- köçkünə çevrilməsini tərəfkeşliklə görməzliyə vuranların babaları 1 əsr əvvəl də erməni terror qruplaşmalarının Bakıda, Qubada, Zəngəzurda, Qarabağda, Gəncədə, Qazaxda, Salyanda, eləcə də Şamaxıda azərbaycanlıları heç bir günahı olmadan qırıp- çatmasına səslərini belə çıxarmayıblar.

AMEA İnsan Hüquqları İnstitutunun nəşr etdiyi sənədlilillüstrativ toplusun müəlliflərinin məqsədi də məhz bu üzdənişə siyasətin köklərini aşkar etmək, bir əsrdən bəri davam edən erməni soyqırımının daha bir ünvanını –Şamaxı qətliamını çağdaş nəsillərə tanımaq, onun “məxfi qrif”lər altında saxlanılmış gizlinlərini dünyaya tanımaqdır. Maraqlıdır ki, tarixdə baş vermiş zəlzələlərin hamısından dəhşətli olmuş Şamaxı soyqırımından yaxın-uzaq diyarlara qaçıb canını qurtara bilmiş insanların varisləri bu gün müxtəlif ölkələrdə yaşayırlar və bəbə-nənələrinin başına gətirilmiş qanlı müsibətin silinməz izlərinə kitabda şəhadət verirlər.

Əsr boyu davam etmiş erməni soyqırımlarının uzaqlara gedib çıxan gizlinlərini aşkar etmək üçün xarici ezamiyyətlərdə olan tədqiqatçı-publisist, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, professor Rövşən Vəlizadə olduğu ölkələrdə rast gəldiyi belə fəlkəzadələrlə sıx əlaqə yaratmış, onların köməyi ilə əcnəbi arxivlərdəki bir sıra məxfi məqamlar topluya daxil edib.

Şamaxı soyqırımını təffərrüatlarını dövrüyyəyə gətirməkdə ona kömək etmiş Şirvan əsilli həmkarlarının çox gərəkli işini qədərbilənliklə yada salan müəllif nəşrdə on-

lara müraciətlə bildirir: “Qədim əlyazmalarının oxunmasında, şərh və sualların cavablarında, sənədlərin köçürülməsində əlimizdən tutdunuz. Etdiyiniz yardımların cavabı olaraq, bu kitabın müəllifi kimi hər birinizin adını çəkdim. Azərbaycana olan bu sevginin haradan qaynaqlanmasının kökünə vardım. Məsələn, öyrəndim ki, Bağdad Milli Kitabxanasında çalışan 64 yaşlı Məsud Süleyman əl Həmidin soykökü Şamaxıdır. Onun ata babası Mirzə Möhsün Şamaxının Sarıtorpaq yaşayış məntəqəsindən olub. Tarixçi Azərbaycana, erməni separatçılarının viran qoyduğu kəndlərimiz, işğal etdikləri torpaqlarımız haqqında məqalələr müəllifidir”.

Rövşən Vəlizadə daha sonra qeyd edir ki, hazırda İraqda yaşayan iki yüz əlli ailənin soykökü Şamaxıdır. Ölkədə Şamaxı adına 17 keçid, küçə və dükan, ticarət mərkəzi var. İraqda yaşayan bu ailələr 1918-ci ildə ermənilərin törətdikləri Şamaxı soyqırımında ev-şikləri viran edildiyindən baş götürüb gedənlərin varisləridir. Kitabın digər həmmüəlliflərindən olaraq söz açılan Faiz Fərha Rəşid də Azərbaycan tarixini çox sevir, onu araşdırır. Onun da ata və ana tərəfdən babalarının soykökü Şamaxıdır. Onun erməni separatçılarının 1918–1920-ci illər soyqırımını əhatə edən monoqrafıyası nəşr edilib.

Əslən Göyçaydan olan Səid Bərrisi isə indi Beyrutda yaşayır. Türk və erməni dillərini yaxşı bilir. O da Azərbaycanı sevir və erməni soyqırımının xaricdəki izlərini öyrənir. Müəllifə yaxından kömək etmiş Təbrizli Hüseyin Siyami isə uzun müddətdir ki, Azərbaycan tarixini, xalqın başına gətirilən faciələri araşdırır.

Göründüyü kimi, “Şamaxı: 100 il “tam məxfi qrif”i altın-

da” kitabı beynəlmiləl müəlliflər kollektivinin gərəkli zəhmətinin, əhatəli elmi tədqiqatlarının nəticəsidir. Kitabda tarixiliklə müasirlik, sənədlilillüstrativ publisistik təhkiyə bir- birini tamamlayıb. Nəşrdə söhbət açılan tarixi hadisələr, faktlar, xronikalar, fotosənədlər, arxiv materialları Şamaxı soyqırımının bu vaxtdək gizlində qalmış sübutlarını elmi əsaslarla çağdaş oxucuya çatdırıb. Erməni vandalizminin tanınmış tədqiqatçısı Rövşən Vəlizadə birgə axtarışların nəticəsini sistemləşdirib nəşr etdirməklə 100 illik tarixin o tayında qalan, gizlədilmiş həqiqətləri oxucu mühakiməsinə çıxarıb.

Kitabdan öyrənirik ki, Şamaxıda erməni qanıqəni S.Lalayanın göstərişi ilə zərgər Meqriyan və Qalstyanın mülklərində ermənilərin işgəncə otaqları düzəldilibmiş. Burada insanlara amansız cəzalar verilibmiş. Belə faktlar mütəşəkkil erməni separatizminin Şamaxıda əsl soyqırımına çevrildiyini sübut edir.

Kanadanın Ontario əyalətində nəşr olunan “Star” qəzetinin 1918-ci il may nömrələrindən birində əslən Şamaxının Çuxuryurd kəndindən olan Məlik-Qasımov Eyni Məşədi oğlunun dogma yurdunda erməni vandallarının törətdiyi soyqırımı ilə bağlı yazdıqları adamı dəhşətə gətirir: “Bu nə fəlakət idi ki, Azərbaycanda oldu. Onlar mənim doğulduğum Şamaxı şəhərində fitnə- fəsad törətdilər. Mənim anadan olduğum Çuxuryurd kəndi isə başdan-başa yandırıldı. Adamlar, qohum-əqrəbam öldürüldü.”

Toplunu oxuculara təqdim edən “Məxfilikdən çıxan tarix” adlı ön sözdə deyilir: “Şamaxı: 100 il “tam məxfi qrif”i altında” kitabı həmin

həqiqətlərin, o dövr haqqında bilmədiklərimizin Azərbaycan oxucularına çatdırılması ilə müəllifin cəmiyyət qarşısında bir alim, tədqiqatçı, publisist və nəhayət, vətəndaş kimi ictimai-humanitar borcunu yerinə yetirdiyini ortaya qoyur. Azərbaycana hüsn-rəğbəti, isti münasibəti ilə fərqlənməyən oxucuların da bu və ya digər vasitələrlə tanış olacağı kitabda erməniçiliyin xislətinin, onun separatçı və şovinist mahiyyətinin, qloballaşmaya, mədəniyyətlərin inteqrasiyasına doğru addımlayan dünya nizamında əsirət dünyagörüşü, radikal-dagıdıcı ideologiyası ilə canlandırılması təqdirəlayiqdir və müəllifin əsas uğurlarından biri kimi dəyərləndirilə bilər”.

Nəşrdə 1918-ci ildə ermənilərin Şamaxıda törətdikləri vəhşilik ayrılıqda götürülmüş hər bir inzibati vahid üzrəkəndbəkənd təqdim olunub. İndiyədək faciədən ümumi, ən yaxşı halda, bəzi lokal faktlarla bəhs edilirdisə, bu kitabda şamaxılıların soyqırımını bütün detalları ilə, müfəssəl şəkildə açıqlanıb. 1918-ci ildə Şamaxıda yayılmış separatçı “Daşnaqsütyun” ittifaqının nizamnaməsi də dilimizdə ilk dəfə çap olunub.

Topluda Şeyx Şamaxı adlı soydaşımızla da ilk dəfə tanış oluruq. Məlum olur ki, bu adam ermənilərin kütləvi qırğın törətdikləri Gəncə, Qazax, Göyçay və digər bölgələrdən gələn gənclərin toplaşdıqları partizan dəstəsinin başçısı olub və əllad Stepan Lalayana məğlub edən də məhz həmin şəxs olub. Kitabın əvvəlində ümummilli lider Heydər Əliyevin və Prezident İlham Əliyevin ermənilərin xalqımıza qarşı törətdikləri soyqırımın və deportasiyalarla bağlı imzalandıqları rəsmi sənədlərin verilməsi onun mötəbərliyini və bu mövzu ilə maraqlananlar üçün gərəkliliyini artırıb. Nəşrə əlavə olunmuş fotolar Şamaxı soyqırımına şahidlik etməklə erməni vandalizminin canlı, təkzibolunmaz mənzərəsini yaradıb.

Bütövlükdə, bu toplu ermənilərin xalqımıza qarşı xəyanətlərini və qanlı cinayətlərini indiki nəsillərə və dünyadakı həqiqətsevərlərə çatdıran nəşrlər silsiləsini zənginləşdirib.

Tahir AYDINOĞLU,
“Xalq qəzeti”